

Геннадій Іванущенко

*історик,
член Вченої ради
Центру досліджень визвольного
руху*

У статті досліджується життєвий шлях та діяльність керівника підпілля ОУН на Сумщині Семена Сапуна. На основі документів радянських спецслужб висвітлюються основні етапи становлення націоналістичного підпілля в області у період II світової війни, розповідається про умови боротьби, аналізується склад учасників підпілля.

Ключові слова: підпілля, спецслужби, кримінальна справа, ОУН, НКВД, гестапо.

Ivanushchenko Gennadiy

SEMEN SAPUN — HEAD OF THE OUN UNDERGROUND IN SUMY REGION

The article investigates life and activities of the leader of the OUN underground in Sumy region Semen Sapun. Using documents of the soviet special services, it shows main stages of nationalistic underground in the region in the Second World War, tells about conditions of the struggle, analyses participants of the underground.

Key-words: underground, special services, criminal case, OUN, NKVD, Gestapo.

СЕМЕН САПУН – КЕРІВНИК ПІДПІЛЛЯ ОУН НА СУМЩИНІ

Образ і біографія цієї людини виявилися ключовими в історії націоналістичного підпілля на Сумщині часів німецької окупації 1941—1943 рр. Настільки ключовими, що до сьогодні вістря нападок недругів української справи спрямовано в першу чергу проти його пам'яті. Втім, у вітчизняній історії це вже було не раз, адже персоніфікуючи визвольний рух, легше знайти «підстави» для його очорнювання, якщо поставити перед собою таку мету. Легше знайти «потрібні» деталі біографії, «насмикати» окремих висловлювань, спростити, а то й примітивізувати тему¹. Головне, що при цьому відволікається увага від необхідності серйозного наукового аналізу визвольної боротьби в Північно-Східній Україні.

Отже, чи випадковою була поява на Сумщині самостійницьких ідей та організованого націоналістичного руху? Безумовно, ні. Край, який у період Української революції 1917—1921 рр. дав Батьківщині скільки яскравих імен, не міг залишатися осторонь цієї боротьби. Та, власне, вона тут ніколи й не припинялася. Повстанський антибольшевицький рух 1920-х рр. в області був представлений більше ніж 100 загонами загальною чисельністю понад 40 тис. бійців. Підпільні організації протягом 30-х років існували майже в кожному районі, нараховуючи по кілька сотень учасників. До того ж, чимало героїв буремних подій початку ХХ ст. опинилися в еміграції, але не полишали зв'язків з рідними, друзями, законспірованими соратниками.

Центральною подією, з якої починається розмова про українське підпілля в Сумах та області взагалі, є факт арешту і розстрілу українських націоналістів німцями в кінці 1942 — на початку 1943 р. Безумовно, довгий час увагу дослідників привертає постать керівника підпілля — Семена Сапуна. Раніше, за відсутності доступу до його кримінальної справи, коли деталі біографії цієї людини базувалися лише на спогадах рідних та колишніх учнів, вони

¹ Кондратенко С. *Когда трагедия превращается в политический фарс // Ваш шанс [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://shans.com.ua/index.php?m=nr&id=34091&in=311>*

збурювали полеміку в політично заангажованих журналістських колах, обростали найнеймовірнішими вигадками².

Проте, лише тепер, після ознайомлення з кримінальною справою П-1845 на Сапуна С. С., можна зробити перші ескізи його біографії.

З неї стає відомо, що народився він 17 квітня 1893 р. в с. Попівка Карлівського району Полтавської області³ в родині заможних селян.

До приходу большевиків господарство батьків було таким: землі — 25 десятин, хата — 1, сараїв — 4, коней — 4, корів — 2, волів — 2 пари, овець — 50, свиней — 5, жатка снопов'язалка — 1 шт., жатка самовкладка — 1 шт., кінна молотарка — 1 шт., сівалка — 1 шт., олійниця⁴.

Після 1918 р. почався типовий для багатьох українських родин процес поступового розселення, адже заплановані большевиками перетворення мали на меті ліквідацію одноосібного селянського господарства. Тим самим, за задумом керівництва большевицької Росії, знищувалась економіко-соціальна база українського націоналізму, а отже, українське питання з розряду політичних переводилось на фольклорно-етнографічний рівень. Як і в сотнях тисяч подібних випадків, земельний наділ батьків С. Сапуна було скорочено до 15 десятин⁵. 1926 р. вони були позбавлені виборчих прав. Тим часом наближався «рік великого перелому» в колективізації. Вже навесні 1929 р. по всій Україні за несплату податків було описано майно майже 18264 селянських господарств, з яких 8012 продано на торгах, а до кримінальної відповідальності притягнуто 1150 селян⁶. У 1930 р. і батьки Семена Сапуна були розкуркулені «по III-й категорії»⁷.

Подальша біографія С. Сапуна повна суперечностей, адже не виключено, що на допитах в сумському НКВД у 1938 р. він дав не-

² Сиряченко В. Почести убийцам и бандитам? // *Ленінська правда*. — 2007. — 5 липня. — С. 2.; Куликов А. Семен Сапун: истинное лицо нового героя // *Казачье слово*. — 2007. — 26 сентября. — С. 1.

³ *Архів Управління Служби безпеки України в Сумській області (далі — Архів УСБ України в Сумській області)*. — Спр. П-1845. — Арк. 5.

⁴ Там само. — Арк. 10.

⁵ Там само.

⁶ Комаров В. Радянська модернізація України (1928—1938) // *Історія в школі*. — 2002. — № 11—12. — С. 20—25.

⁷ *Архів УСБ України в Сумській області*. — Спр. П-1845. — Арк. 10.

повні зізнання. За його словами, у 1914 р., після закінчення педагогічної школи, він отримав посаду вчителя у с. Багата Чернеччина Великобучківського району (колишнього Костянтиноградського повіту Полтавської губернії, теперішнього Сахновщинського району Харківської області)⁸. У цьому ж році, з початком війни, був мобілізований до армії, де служив рядовим. На фронті отримав поранення. Після одужання вступив до Київського сільськогосподарського інституту, з якого у 1917 р. був достроково випущений і направлений до четвертої московської школи прапорщиків. Через чотири місяці навчання отримав звання прапорщика і пробув на фронті до жовтня 1917 р.⁹ У 1919 р. на короткий період був мобілізований до денікінської армії, а потім знову вчителював¹⁰.

Відомо, що від 1925 до 1930 р. він працював у школі с. Варварівка Карлівського району Полтавської області¹¹. З 1935 р. Семен Сапун — завпед школи № 6 м. Суми. У Сумах і мешкав на вул. Леніна, 32, до свого арешту 22 квітня 1938 р. (якраз на день народження «вождя»).

Обвинувачення, як і в тисячах подібних випадків, було стандартне: контрреволюційна повстанська організація. Про те, яку назву мала та організація і які функції він в ній виконував — зі справи незрозуміло. Привертає увагу загальна атмосфера, в якій відбувалося цькування педагога. Ще у 1937 р. на нього у міський відділ народної освіти був поданий донос про приховування соціального походження та вороже ставлення до радянської влади (розкуркулені батьки, дядько та брат, засланий до Сибіру, «антирадянські» висловлювання проти виборів, «надмірна» увага до матеріально незабезпечених учнів). На перший погляд — нічого виняткового: типовий, як і для будь-якого громадянина Країни Рад, набір обвинувачень. Правда, ще як завпед не приділяв Сапун «належної уваги» контролю за підготовкою вчителів, «а це дало можливість вч-ці Красіковій ідеологічно неправильно подати [урок]»¹². Тому, щоб «вивести на чисту воду» вчителя, який не хотів шпигувати за колегами, НКВД відправляє в таємне відрядження директора школи. Мета —

⁸ Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-1845. — Арк. 19—21.

⁹ Там само. — Арк. 18.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Там само. — Арк. 30.

зібрати компромат, адреса — Карлівський район Полтавської області, де раніше жив Сапун. Зібраного матеріалу та окремих доносів виявилось достатньо для початку «чекістської роботи». Проте щось довести за 8 місяців допитів слідчі так і не змогли. Незважаючи на постійні жорстокі побиття та знущання, в'язень не зламався, не підписав жодного звинувачення, про що свідчать його спогади в газеті «Сумський вісник»¹³ та матеріали справи. Слід зазначити, що така поведінка обвинуваченого неабияк спантеличила слідчих, адже коли багато людей, не витримуючи катувань, обмовляли не тільки себе, а й друзів та колег, прояв подібної твердості був рідкістю. Тому, можливо, для оперативного спостереження, справу, за відсутністю доказів, припинили, а Сапуна звільнили 10 січня 1939 р.¹⁴ Яким він став після 8-місячного перебування в застінках сумського НКВД, добре видно з ілюстрацій, які наводимо тут¹⁵.

Війна застала Семена Сапуна в Сумах. Сюди він перевів і дружину Ніну Пилипівну з двома її доньками.

З початком німецької окупації, використовуючи знайомства серед місцевої інтелігенції, він організує «Просвіту», під опікою якої діяла школа перекладачів, українська гімназія, школа художньої вишивки. Збори «Просвіти» проходили у приміщенні театру ім. Т. Шевченка, директор якого прихильно ставився до діяльності товариства.

Енергійна праця Сапуна в культурно-освітній царині мала закріпити за ним образ лояльного до нової «влади» інтелігента, та ще й постраждалого від сталінського режиму. Жодного натяку на «політику» не могло бути, що повністю «укладалося» в гітлерівську доктрину: дати українцям мінімум знань для їх ефективного використання на благо Райху. Проте діяла майже класична українсько-німецька схема «хто кого використовує»: під виглядом «навчального процесу» у школі перекладачів, розташованій у будинку нинішнього банку «Володимирський» на Покровській (тоді Українській) площі, відбувалася підготовка підпільників ОУН. Доволі давно і широко цитований документ гестапо з бундесархіву м. Фрайбург згадує про це так: «Керівники школи перекладачів

¹³ *Сумський вісник*. — 1942. — 7 червня. — С. 3–4; *Там само*. — 1942. — 17 червня. — С. 4; *Там само*. — 1942. — 19 червня. — С. 4.

¹⁴ *Архів УСБ України в Сумській області*. — Спр. П-1845. — Арк. 34.

організують мережу ОУН (рух Бандери) і добирають людей, яких потім представляють як осіб, гідних довіри німецької влади...»¹⁶. Про цей факт згадує 24 червня 1942 р. і агент гестапо Іван Дзендзеловський у доповідній записці своєму шефу: «Керівниками українських націоналістів по Сумській області є директор державних курсів німецької мови в м. Сумах С. Сапун... Прошу Вас, перекладіть на німецьку мову самі, бо ще раз пишу, що дані перекладачки небезпечні»¹⁷. С. Сапун влаштував на роботу і в інші установи членів бандерівського підпілля під виглядом викладачів. Так, наприклад, згідно з документами школи художньої вишивки її штат складався з 46 осіб, за свідченнями ж колишніх учнів, там було всього трое-четверо вчителів. Отже, бурхлива культурницько-просвітянська діяльність частини української інтелігенції Сум була лише прикриттям політичної підготовки кадрів ОУН.

З протоколів зізнань, які давали обвинувачені у націоналістичній діяльності на Сумщині в роки німецької окупації уже після війни органам НКВД, можна зробити деякі узагальнення щодо часу, місця і обставин створення обласного проводу ОУН, а також кола його членів та учасників підпілля. Так, за свідченнями Григорія Сергієнка, записаними 5 червня 1945 р., відомо, що в середині листопада 1941 р. С. Сапун отримав згоду від завідуючого відділом освіти Сумської міської управи Володимира Ніца на відкриття в місті приватної української гімназії. З цього приводу Сергієнко запросив Сапуна до себе на квартиру по вул. Леніна, 14¹⁸.

Він згадує, що до цього обговорював на квартирі Сапуна поточний політичний момент, пов'язаний з німецькою окупацією.

Сергієнко зазначає, що їх найбільше непокоїла поведінка німців, які, на відміну від ситуації у 1918 р., не те що ніяк не сприяли створенню Української держави, а й не давали українцям жодних важелів впливу, у тому числі і на місцевому рівні. З цих бесід робився висновок, що надія на німецьку допомогу в плані створення Української держави не має жодних перспектив. Сергієнко згадує,

¹⁵ ОУН-УПА на Сумщині: Т. 1. / Упоряд. Іванущенко Г. М. — К.: Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2007. — С. 114—115.

¹⁶ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні.: Париж; Нью-Йорк; Львів. — 1993. — С. 596—597.

¹⁷ Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-10468. — Арк. 226—226 зв.

¹⁸ Там само. — Спр. П-13667. — Т. 1. — Арк. 59—81.

що Сапун давав йому читати брошури про Євгена Коновальця та Андрія Мельника, які сам отримав «від галичан, що проходили з німцями». Звідси видно, що група місцевої української інтелігенції, яка зосереджувалася навколо Семена Сапуна, спочатку не мала чітко окресленого політичного забарвлення, але з інших протоколів допитів видно, що основною причиною їхніх зібрань було все ж не створення гімназії чи організація товариства «Прогресу», а націоналістична діяльність, спрямована на боротьбу за незалежність України¹⁹.

За зізнаннями Сергієнка, питання про створення в Сумах підпілля ОУН ставилось уже на зібранні в середині листопада 1941 р. Тоді ж виникла проблема підготовки націоналістичних кадрів. У першу чергу зупинились на кандидатурах, уже відомих своєю патріотичною позицією: Семен Сапун, Григорій Сергієнко, Віктор Власенко, Гнат Лозенко, Микита Тарасенко, Петро Абрамович, Ніна Шерстюк, Марія Голубова, Нечипуренко (ім'я невідоме). Продовжуючи роботу серед уже відомих діячів місцевої інтелігенції, організатори підпілля основний акцент робили на підготовку молодіжних націоналістичних кадрів, використовуючи при цьому можливості своєї викладацької роботи. У навчальну програму гімназії було включено такі предмети, як історія України, географія України, українознавство. Однак через деякий час викладання цих предметів німецькою комендатурою було заборонено. Існування гімназії та інших українських освітніх установ мало ще й господарське значення, адже націоналісти, серед яких переважали вчителі, отримували постійну роботу, що в умовах безробіття серед інтелігенції забезпечувало їм засоби існування²⁰.

Одним з напрямків діяльності підпілля у царині пропаганди вважалося поширення просвітницьких матеріалів. Ініціатори створення групи спочатку відкинули саму можливість друкувати матеріали в легальному органі міської управи, газеті «Сумський вісник»²¹. Особливо заперечував можливість співпраці з «Сумським вісником» та наполягав на необхідності діяти через власну нелегальну націоналістичну газету С. Сапун.

¹⁹ Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-13667 — Т. 1. — Арк. 59—81.

²⁰ Там само. — Арк. 59—81.

²¹ Там само. — Арк. 31—36.

Однак, з протоколів допитів інших осіб, а також з аналізу публікацій у «Сумському віснику» можемо бачити, що сумські націоналісти переглянули своє бачення роботи в галузі пропаганди. Особливо стало вигідно використовувати легальну газету, коли Г. Сергієнку було запропоновано посаду заступника бургомистра Сум та докладніше вивчено політичні погляди редактора. Варто зазначити, що всі редактори — і Лев Фрей-Свободний, і Іван Богуш, не кажучи вже про Олександра Зайцева (брата відомого шевченкознавця Павла Зайцева, а згодом також учасника групи ОУН в Сумах), — доволі часто пропускали статті українського національного забарвлення, які носили просвітянський характер. Зрозуміло, що ні про які прояви державницьких прагнень українців на сторінках цієї газети не могло бути й мови. За цим пильно стежила німецька комендатура та відповідні органи.

Варто згадати і пронімецьку риторику, яка наявна в деяких публікаціях (до речі, набагато менше, ніж прокомуністична у довоєнних радянських газетах). Чого тут більше — кон'юнктури чи політичного маскування — сказати важко, адже дописувачами були різні люди. Щодо другого припущення, то воно набуває підтвердження, коли ми ознайомимося з протоколами допитів В. Власенка від 19 та 20 липня 1945 р. В. Власенко зізнається: «В разговоре со мной и его сыном за столом Сапун открыто стал ругать немцев за то, что они разоряют Украину, грабят ее и угоняют на каторгу в Германию украинцев. Притесняют украинцев законами. Закрывают школы.

Я спросил Сапуна, почему он раньше восхвалял немцев, а теперь ругает, на это он мне ответил, что: “ругаю заслужено, а восхвалял потому, чтобы казаться незамеченным”. (...) Далее Сапун сказал, что уже есть у них люди, которые будут вести вооруженную борьбу против немцев — это подпольная организация украинских националистов²²».

Справді, підпільна робота передбачала й ідеологічне маскування, що важко було робити, оскільки і С. Сапун, і його товариші були відомими в місті особами. Поява окремих лояльних (до «німецького народу», а не до Гітлера чи Райху) висловлювань у легальній пресі була не більшим засобом дезорієнтації німець-

²² Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-13667 — Т. 1. — Арк. 183–186 зв., 185 зв.—201 зв.

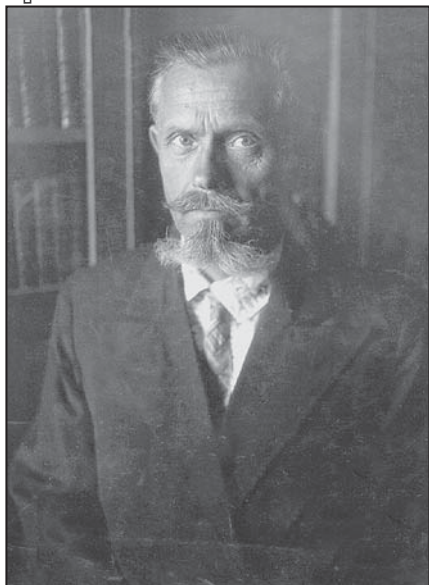
ких спецслужб, ніж використання нацистської уніформи відомим партизаном-провокатором Ніколаєм Кузнецовим, чи радянським карателем Василем Кононовим, що не так давно помер у Прибалтиці. У всіх трьох випадках йдеться про маскування, але тільки в двох останніх — про цілеспрямоване знищення цивільного населення. Сьогодні ж дехто на окремих цитатах зі статей Сапуна у «Сумському віснику», до того ж, вирваних із контексту²³, намагається робити навіть не історичні, а політичні висновки. Їхня мета — очорнити цих людей, повернути розмову про самостійницьке підпілля на Сумщині в русло спрощеного стандарту про «українсько-німецьких буржуазних націоналістів». На наш погляд, такі потуги є виконанням політичного замовлення і нічого спільного з історичною наукою не мають.

Підсумовуючи результати початкової діяльності націоналістів Сумщини, спрямованої на розбудову підпілля, мусимо констатувати повну відсутність у протоколах допитів інформації про їх зв'язок з учасниками похідних груп ОУН, які, як відомо, спрямовувались і на Сумщину. Взимку 1941—1942 рр. Сапун розповів своїм однодумцям, що написав листа до Львова, «в центр ОУН», у якому змалював ситуацію в Сумах. Організація, яка ним створювалася, мала бути бандерівського спрямування. Свідченням цього є те, що, на відміну від початкового етапу, взимку Сапун поширював серед місцевих націоналістів уже брошури та газети випуску 1941 р., празького видавництва «Пробоем». Серед них були: текст Акту відновлення Української держави 30 червня 1941 р., брошура Д. Донцова «Дішукати наших історичних традицій» та інші видання²⁴ революційної ОУН. Однак схоже на те, що сумські оунівці не особливо переймалися поділом на бандерівців і мельниківців або нечітко усвідомлювали цю проблему. Так, учасниця бандерівської групи С. Сапуна Марія Голубова підтримувала зв'язки зі своїм племінником Олегом Ольжичем, який на той час перебував у Києві, керуючи крайовою організацією ОУН(м). Втім, це могли бути і суто родинні контакти.

Приблизно в січні 1942 р., як свідчить Г. Сергієнко, до Сапуна зі Львова прибули зв'язкові ОУН. Ними були Андрій Савченко-«Гліб»

²³ *Идеи Розенберга — в жизнь! Как С. Сапун на самом деле боролся с оккупантами. // Ваш шанс [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://shans.com.ua/index.php?t=nr&id=34090&in=311>*

²⁴ *Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-13667 — Т. I. — Арк. 59—81.*

Семен Сапун. Фото поч. 1940-х рр.

як інструкторів для створення місцевих осередків ОУН. З цією метою під приводом виконання різних господарських доручень вони часто виїжджали до різних районів Сумської області: Лебединського, Краснопільського, Конотопського, Хотінського та інших. Про свою роботу в районах вони говорили тільки з С. Сапуном²⁷. Можливо, тому про цей напрям діяльності сумської ОУН сьогодні так мало відомо.

Порівнюючи деякі моменти з допитів різних осіб, можна приблизно уявити схему роботи в районах. Як правило, спочатку створювався осередок «Просвіти», а потім через нього «фільтрувалися» люди для більш серйозної політичної роботи. На цьому етапі їх знайомили з представником «центру ОУН». У Сумах таким представником був А. Савченко, в Лебедині — «Самоїленко»²⁸ (прибув з Ковеля) та

і Чайка (ім'я невідоме), обидва віком приблизно 26 років²⁵. Цілком можливо, що Савченко міг бути і членом київського Проводу ОУН(б), який вів роботу з розбудови підпілля ОУН на Чернігівщині. Про нього вказує у своєму дослідженні Сергій Бутко: «Савченко» і «Остапенко» як члени київського проводу ОУН брали активну участь у створенні чернігівського обласного Проводу ОУН та районних ланок організації у березні—квітні 1942 р.²⁶

Емісари ОУН зі Львова Савченко і Чайка влаштувалися сторожами на курси німецької мови. Сапун, будучи директором курсів, мав можливість залучати їх до організаційної роботи

²⁵ Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-13667 — Т. 1. — Арк 59—81.

²⁶ Бутко С. Національно-визвольна боротьба на Чернігівщині у 1941—1945 рр. // Сіверянський літопис. — 1995. — Вересень—жовтень. — С. 9.

²⁷ Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-13667. — Т. 1. — Арк. —59—81.

²⁸ Там само. — Спр. П-12105. — Арк. 89—89 зв.

‘Петренко’²⁹ (представник Київського центру), в Конотопі — Теодор Таланчук³⁰ (зі Львова), у Краснопіллі — Панас Негляд³¹ (уродженець с. Бранцівка). Організація «Просвіти» в Сумах була доручена Микиті Тарасенку³². З цією метою в кількох місцях, а найчастіше — в театрі (теперішній театр юного глядача) організовувались збори інтелігенції. Згодом, коли «Просвіта» опинилася на межі закриття, оунівці не стали наполягати на її існуванні, бо розгадали хід німецьких спецслужб — через «Просвіту» виявляти членів ОУН.

Разом з тим, діяльність націоналістів у Сумській області відслідковувалась німецькими спецслужбами. Так, у липні 1942 р. в Сумах проводилась нарада старост сільських управ. На ній виступив керівник СД, який попередив, що його служба має інформацію про діяльність українських націоналістів у прилеглих до Сум районах³³.

У серпні 1942 р. керівники обласного Проводу ОУН отримали зі Львова директиву про активізацію боротьби проти німців³⁴. Директива вимагала перебудови роботи всього підпілля, проведення саботажних акцій проти німців. Завдання було доведено до місцевих клітин ОУН. У Лебедині продовжилось накопичення зброї, в Конотопі готувався випуск підпільної газети. Там же, за деякими джерелами, планувалося створити центр з випуску зброї та боєприпасів. Вже згадуваний агент гестапо Дзендзеловський (залишений для агентурної роботи радянськими партійними органами в Краснопільському районі) повідомляв: «Українські націоналісти зараз проводять шалену роботу серед українського народу на збройну боротьбу не лише з большевиками, а й Німеччиною, під гаслом «за вільну соборну Україну». Це видно із того:

1. Що націоналісти зараз насичують всі державні організації націоналістами, а також транспортні засоби.
2. Надіслано багато націоналістів і надсилаються на заводи і фабрики в Німеччину, для того щоб при збройній боротьбі з Німецькою армією негайно зруйнувати заводи військового значення, транспорт та створити повну дезорганізацію внутрі країни»³⁵.

²⁹ Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-12105. — Арк. 80—81.

³⁰ Там само. — Спр. П-13667. — Т. 2. — Арк. 350—351.

³¹ Там само. — Т. 1. — Арк. 59—81.

³² Там само. — Арк. 59—81.

³³ Там само. — Арк. 59—81.

³⁴ Там само. — Арк. 59—81.

³⁵ Там само. — Арк. 227.

Повідомлення свого підлеглого про існування в області мережі ОУН інший радянський агент Барановський (начальник Красно-пільської поліції) передав у гестапо.

З протоколів допитів можна отримати інформацію і про обставини арешту сумських оунівців. За свідченнями В. Власенка, Сапуна та частину підпільників було арештовано 7 жовтня 1942 р.³⁶ Проведенням арешту особисто керував начальник СД. На міську площу, до будинку курсів німецької мови (нинішня Покровська площа, 11) було стягнуто весь особовий склад поліції³⁷. Під час арешту С. Сапуна і А. Савченка-‘Гліба’ була знайдена націоналістична література. 10 жовтня арештували Власенка. Спочатку він втік з-під варти, але на базарі був арештований і конвойований до СД по вул. Радянська, 35³⁸. З його зізнань дізнаємось і про перебування оунівців у в’язниці та деякі деталі слідства³⁹. З інших документів видно, що слідство тривало майже 5 місяців — до 20 лютого 1943 р. Основний склад підпілля ОУН на Сумщині було розстріляно і спалено на території тюрми. Скільки всього було знищено членів ОУН тієї ночі — невідомо, але за свідченнями дружини Сапуна Ніна Гнатченко, у справі націоналістичного підпілля було арештовано близько 90 осіб⁴⁰. Показово, що інформація про окремих страчених підпільників свого часу потрапила і до обласного тому Книги Скорботи України, але без зазначення їхньої належності до ОУН. Усього вдалося ідентифікувати 5 осіб. Інформація про їх загибель у книзі звучить так:

Богуш Іван Петрович, українець, розстріляний німцями в лютому 1942 р. Похований у м. Суми⁴¹.

Долгополов Яків Кирилович, 1904 р., росіянин, фельдшер. Спалений німцями живим у лютому 1943 р. за вбивство поліція⁴².

Саленко Никифор Іванович, 1904 р., українець, директор школи № 18. Спалений німцями живим в лютому 1943 р. Похований у м. Суми⁴³.

³⁶ Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-13667. — Т. 1. — Арк. 183—186.

³⁷ Там само. — Арк. 222—222 зв.

³⁸ Там само. — Арк. 185 зв.—201 зв.

³⁹ Там само. — Арк. 185 зв.—201 зв.

⁴⁰ Там само. — Арк. 204—205.

⁴¹ Книга Скорботи України. Сумська область. Т. 1. — Суми: Мрія, 2003. — С. 33.

⁴² Там само. — С. 39.

⁴³ Там само. — С. 56.

Ожог Іван Степанович, 1912 р., с. Малий Самбір, українець, секретар сільської ради. Розстріляний нацистами в липні 1942 р. як активіст. Похований в братській могилі, м. Конотоп⁴⁴.

Мірошниченко Гаврило Єлисейович, 1917 р. н., смт. Краснопілля, українець, колгоспник. Розстріляний гітлерівськими окупантами 16 лютого 1943 р. за зв'язок з партизанами. Похований на селищному кладовищі⁴⁵.

В цій інформації не уточнюється, з якими партизанами тримав зв'язок Г. Мірошниченко або активістом якої організації був І. Ожог, хоча їх неналежність до радянського руху Опору очевидна. Сьогодні є документальні підтвердження діяльності цих осіб у складі націоналістичного підпілля.

За свідченнями Сергієнка, до обласного проводу ОУН входили: Семен Сапун, Григорій Сергієнко, Гнат Лозенко, Віктор Власенко, Микита Тарасенко, Андрій Савченко, Чайка, Пилип Швачко⁴⁶ та інші особи.

Частина з них була страчена німцями разом зі своїм керівником, частина вціліла від репресій гестапо і після повернення радянської влади була мобілізована на фронт. Воювали хоробро, про що свідчать нагородження орденами й медалями. Але це не врятувало колишніх учасників оунівського підпілля від радянських репресій, бо для сталінських слідчих боротьба за Українську державу вважалася злочином, який перевершував усі фронтові подвиги. Це начальника Краснопілляської поліції Барановського було свого часу нагороджено, адже він виконав важливе партійне завдання: руками гестапо знищив керівний склад бандерівського підпілля⁴⁷. А учасники українського руху Опору отримали різні терміни ув'язнення, бо їх небезпечна для радянської влади боротьба ще тривала.

З протоколів їх допитів ми частково й дізнаємося сьогодні про діяльність підпільної організації та про окремі фрагменти біографії її провідника. З цих протоколів видно, що допитувані на перших розмовах зі слідчими були затятими, що допити тривали

⁴⁴ Книга Скорботи України. Сумська область. Том 1. — Суми: Мрія, 2003. — С. 342.

⁴⁵ Там само. — С. 378.

⁴⁶ Архів УСБ України в Сумській області. — Спр. П-13667. — Т. 1. — Арк. 59—81.

⁴⁷ Іванущенко Г. Кривава історія професійного зрадника. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/05/18/38982/>

допізна і відбувалися дуже часто, можливо, щоб у в'язня вичерпалися сили і він почав зізнавати.

Були й спроби показати «неважливість» своєї ролі в підпіллі, продиктовані чи то потребами конспірації, чи просто бажанням вижити. Є інформація про справжніх прислужників нацистів, про контакти з окремими особами радянського підпілля. Немає тільки жодного випадку, щоб хтось із соратників загиблого провідника «кинув на нього тінь». Його авторитет, чесність і відданість національній ідеї визнаються всіма допитуваними. Ці людські якості доповнюють останні слова Семена Сапуна при прощанні з дружиною: «Україна для мене така велична, що я і вдруге не завагався б померти за неї...»

Звичайно, цього замало, щоб скласти повніше уявлення про життєвий шлях провідника ОУН на Сумщині. Але це перший крок у розвитку наших знань про визвольний рух в області на основі документальних джерел, а не міфів, створених радянською пропагандою.